

Tschentada da cumin. Maletg dad Albert Welti 1910/12 en la sala dal Cussegl dals chantuns a Berna.

FOTOS PD

Svilup da la democrazia directa en Svizra

Da la concepziun premoderna a sia furma odierna

■ **La democrazia sa lascha definir sco furma statala, en la quala il pievel (grec «demos») posseda la pussanza suprema en il stadi. En il temp premodern era la democrazia in fenomen excepziunal e sa manifestava mo en stadi pitschens.** Ils dretgs da cundecider sa limitavan als umens abels da prestar sersvetsch militar e vegnivan exequids en il ravugl da radunanzas; tschertas gruppas eran privilegiadas. Pir la democrazia moderna, ch'ha cumenzà a sa far valair suenter la Revoluziun franzosa, ha concedì ils dretgs politics sco emanaziun

dals dretgs umans. La garanzia da tals è daventada ina da las incumbensas principals dal stadi democratic.

Per l'istorgia da la democrazia è la Svizra particularmain interessanta, perquai ch'igl existivan en ses territori democrazias premodernas naschidas durant il temp medieval tardiv e perquai che la democrazia liberala moderna è s'affirmada relativamain baud cun la fundaziun dal stadi federal il 1848.

Introduzziun: concepziun premoderna e moderna da la democrazia

Entant ch'il dretg a la partecipaziun politica è – tenor la concepziun moderna – in dretg natiral concedì da princip a mintga individui sco dretg uman, resguarda la concepziun dal temp modern tempriv la democrazia sco privilegi, sco libertad particulara ch'in collectiv politic determinà è s'acquistà tras atgnas prestaziuns e ch'el conceda tras ierta a ses members. Applitgà a la Veglia Confederaziun signifitgescha quai il suandent: il fasch da dretgs oriundamain monarchics e feudals è passà tenor questa concepziun tras translatio a las communitads dals vischins.

Quest concept premodern da la democrazia sco privilegi istoric permetta da decelerar il fatg ch'ils dretgs democratics dal temp modern tempriv na vegnivan betg concedids da princip a tut ils umans e ch'igl era pussaivel ch'ils fulasters eran exclus dal dretg da vuschar e d'eleger e che la Veglia Confederaziun aveva terras subditas ch'ins guvernava ed explotava economicamain sco ils retgs u signurs feudals. Questa concepziun da libertads e dretgs sco privilegis istorics includeva adina la libertad da refusar tals privilegis ad auters umans.

Da quest punct da vista na represchentava la democrazia premoderna nagin cuntinental model a l'Europa feudala. Quai signifitga a medem temp che la democrazia moderna svizra n'è betg sa sviluppada organicamain da la democrazia premoderna, mabain ch'ella è il resultat da rupturas

profundas e da transfurmaziuns che la Svizra ha vivì en l'emprima mesadad dal 19avel tschientaner.

Mitus da la liberaziun

Il raquint cumplexsiv da las acziuns da liberaziun en la Svizra Centrala sa manifestescha per l'emprima giada en il Cudesch alv da Sarnen che datescha dal 1470. L'istoriografia naziunala dal 19avel e 20avel tschientaner n'ha betg mo procurà per la popularisaziun da questa tradiziun en tut il pajais, mabain er per sia forza emozionala ed intellectuala.

En il decurs dals ultims 50 onns è la mitologia da la liberaziun ida en decadenza. Ils istorichers èn oz perina che las numerusas alianzas ch'èn vegnidas fatgas en il 13avel tschientaner en la Svizra Centrala avevan cunzunt la finamira da mantegnair la pasch e betg da cuntanscher la libertad. Tuttina è l'idea dals cumbats eroics per la liberaziun restada francada en la memoria collectiva. Ed er sche la tradiziun dals mitus ha lieu en scola mo pli per part en congual cun pli baud, sa mantegna en l'identitad politica e culturala da blers abitants da la Svizra (Centrala) l'idea che l'amur per la libertad, la voluntad d'indipendenza e da la prontadad da sa defender sajan elements caracteristics da lur esser ed er che questas caracteristics sajan preschentats e cumprovadas istoricamain.

Senza dubi han questas ideas puspè stgaffi novas realtads. Fin oz vegnan per exempel celebradas tradiziuns fitg popularas per rinforzar questas ideas sco commemoraziuns da battaglias (Morgarten, Sempach) u tirs champesters istorics.

Democrazia degenerada?

Conferma a la cultura da la democrazia dal temp medieval tardiv e dal temp modern tempriv stuevan decisiuns politics adina vegnir accompagnadas ed influenzadas da quel temp d'in barat intensiv da valurs materialas. Questa venalitat dals uffizis e da las dignitads è er gia vegnida interpretada sco degeneraziun dal cumin e sco sintom da sia perdita d'impurtanza politica. Ins po dentant er vesair en quai in segn da la gronda impurtanza da quest gremi e da la vusch dal singul um cumin, la posiziun centrala dal qual en il stadi è restada incontestada en princip fin la fin dal 18avel tschientaner. Nagin ed er betg las famiglias regentas da la Confederaziun na spendevan daners, sch'els n'obtegnevan per quai nagina cuntravalur reala, en quest cas en furma da susteg politic.

Ins po leger l'entir svilup republican sco perfecziunament progressiv dal princip da l'autodeterminaziun collectiva, ma gist ils instruments da la democrazia directa sa demussavan savens sco frains per innovaziuns. Quai è sa manifestà la davosa giada ed a moda eclatanta ils onns 1790,

cur che la Veglia Confederaziun è stada inabla da reformar sasezza.

Da la democrazia premoderna a la democrazia moderna

La democrazia imponida cun sforz da la Helvetica era da natira statala centrala, quai vul dir ch'ella limitava la partecipaziun dal burgais a la tscherna da represchentants e na permetteva nagin guvern autonom a nivel chantunal e communal. Il princip d'egalitad valeva (da nov) mo cun duas tipicas restricziuns anc ditg ventas: dunnas e gidieus eran exclus da quel. Las libertads d'opiniun e da pressa n'eran betg garantidas (censura).

Cun l'Acta da mediaziun (1803) è l'indipendenza dals chantuns puspè vegnida rinforzada ed il stadi unitar convertì ad in stadi federativ. Ma fin la terrada da Napoleon en las guerras da liberaziun l'atun 1813 dueva la Svizra restar in stadi vasal da la Frantscha. Il Congress da Vienna dal 1814 ha renconuschì ils cunfins interns ed externs da la Confederaziun sco ch'els existan per gronda part anc ozendi.

La Constituziun dal l'onn 1815 ha tegnì ensem la Confederaziun durant la restauraziun, permettend als chantuns ina gronda indipendenza. Sco pli baud furmava la Dieta confederala l'istanza centrala che sa radunava alternant en ils avantieus da Turitg, Berna e Lucerna. L'unica instituziun stabla era ina chanzlia federala che vegniva installada mintg'onn en l'avantlieu en uffizi.

En ina part dals chantuns è la fasa da la restauraziun ida a fin cun la regeneraziun liberala dal 1830/31: La predominanza aristocratica è vegnida schliada definitivamain e remplazzada tras sistems liberal-democratic. Durant ina fasa da cumprova èn danovamain naschidas tensiuns interchantunals. Da quel temp combattevan liberals cunter conservativ-catolics, e radicals (aderents da la democrazia represchentativa cun dretg da votar limità) cunter democrats (aderents da la democrazia directa cun dretg da votar general).

Tras la victoria dals chantuns liberals en rom da la Guerra da la Lia separatista (1847) è stada averta la via per ina centralisaziun pli ferma da l'antier stadi federal. Sco in dals emprims stadis en l'Europa è il territori da la Svizra s'adattà pass per pass a las exigenzas dal stadi democratic modern.

Las disptas tranter ils radicals ed ils conservativs han sinquai continuà suenter il 1848 a nivel chantunal. A partir dal l'onn 1863 è s'engaschà in nov moviment democratic per la midada da la democrazia represchentativa a la democrazia directa. Pass per pass han ils democrats cumbattì per revisiuns da las constituziuns dals chantuns, sco per exempel a Turitg il 1869, cun introducir l'iniziativa, il referendum legislativ obligatoric e l'elecziun

da la regenza tras il pievel. Suentar ch'ina emprim'emprova n'è betg reussida l'onn 1872 è er la Constituziun federala vegnida revedida il 1874 tenor ils interess dals democrats. La nova Constituziun ha purtà ultra da l'estensiun da la democrazia directa ina centralisaziun dals fatgs militars ed in'unificaziun giuridica sco er in rinforzament dal stadi.

Cultura da consens e democrazia directa

La convivenza da la societad ed il funcziunament da las instituziuns politics na fissan betg imaginabels en Svizra senza la cultura da consens. Davart tut las dumondas da l'avegnir e las midadas en il pajais na duain betg pudair decider e discutir mo las maioritads, mabain er las minoritads – mintgina e mintgin dastga far valair si'opiniun.

Per arrivar a decisiuns politics dovri perquai savens discurs preliminar, rundas da barat, consultaziuns, debattas parlamentaras e las pussaivladads democraticas da cundecisiun. Perfin la regenza è sutmess a quest princip omnipreschent. Las commembas ed ils commembas da la regenza duain chattar soluziuns ch'èn il resultat d'in consens e che vegnan defendidas da tuts ensem sco decisiuns dal gremi collegial. Il princip da la «concordanza» n'è dentant betg fixà explicitamain en la Constituziun federala e mintgatant sa perdan ils confederads er en dialogs cumbattiv pauc efficacis. La grond'impurtanza ch'ins attribuescha a la cultura da consens deriva er propi dal fatg ch'i regna savens in dissens general en Svizra.

L'egalitad dals commembas da la regenza, il dretg electoral tenor il princip da proporz, il federalissem che vegn er numnà «spiert chantunalist» ed er la diversitad linguistica, regiunala ed economica da la societad promovon ina multifariadad d'opiniuns e posiziuns. Quai po mintgatant bloccar il process da decisiuns, ma mintgatant pussibilescha la cultura da consens er resultats unics ed incumparabels.

Ils dus chantuns ch'han mantegnì la tschentada da cumin tradiziunala

Appenzell Dadens

L'ultima dumengia d'avrigl sa radunan las votantas ed ils votants d'Appenzell Dadens en il vitg dad Appenzell per far là cumin. L'avantmezdi ha lieu il servetsch divin da cumin, al qual sa participeschan er ils commembas da la regenza e da la dretgira chantunala sco er giasts d'onur.

Precis a las dusesch cumenza il cortegi da la regenza, da la dretgira e dals giasts d'onur davent da la Chasa communal fin a la Piazza-cumin. Ordavant va la societad da musica «Harmonie Appenzell» sunond in marsch plaun. Ils «Rhods-fährliche» ed ils giunchers dals set districts («Rhoden»)

da l'Appenzell Dadens dattan cun lur unifurmas e bandieras ina temprava viva e colurada al cortegi. Ils commembas da las autoritads portan il vestg uffizial, ils umens er anc in'arma (sabel u spada) ed in chapè.

Uschepert ch'il zain grond ha fini da tutgar, avra il president da la regenza il cumin e tegna in pled. Suentar l'elecziun dal president e dal vicepresident da la regenza prestan quels – ensem cun il pievel – l'engriment da cumin che furma l'act il pli solen dal cumin. Avant las votaziuns davart las fatschentas (projects costituziunals, da leschas e da credit) vegnan confermads u elegids da nov ils commembas da la regenza e da la dretgira chantunala. Las votantas ed ils votants han la pussaivladad da prender il pled davart las fatschentas e da preschentar lur arguments per u cunter questas fatschentas. A la fin dal cumin banduna il cortegi la piazza gist uschia sco quai ch'el è arrivà.

Glaruna

Mintga emprima dumengia da matg sa radunan – sche l'aura permetta – las votantas ed ils votants da Glaruna en il rintg da la chapitala. La piazza en il center dal lieu, ch'è circumdada d'ina saiv e ch'è uschiglio in parcadi, è uss la tribuna politica dal chantun alpin. Almain dapi l'onn 1387 è il cumin il coc da la vita publica dal chantun. Al cumin da Glaruna vegn decidi davart leschas ed i vegnan elegids derschaders. Las burgaisas ed ils burgais pon s'exprimer davart las fatschentas ed il pe da taglia. Els han il dretg da proponer midadas al lieu, e davart questas propostas vegn decidi immediatamain en ina votaziun averta.

Statua da funtauna sin la piazza cumin ad Appenzell.

La preschentaziun:
Dossier «Istorgia da la democrazia directa en Svizra».

Dapli infurmaziuns:
chatta.ch/?hiid=4553
www.chatta.ch